

ÖZVEGY GYERGYAI FERENCZNÉ BARTHA ZSUZSÁNNA EMLÉKE.

A jók és nemesek nemcsak életökben, de emlékek által is jobbitnak és nemesitnek. Ebben van az életiratok becse és jelentősége. A hála és kegyelet mellett, melylyel az 1887-ben elhunyt özv. Gyergyai Ferenczné iránt viseltetem, ez indit arra, hogy emlékét e helyen felujtsam. Azok közé a nők közé tartozott ő, a kik — fájdalom — maholnap elfognak társadalmunkból. Valódi mintája volt a mult idők tiszteletet keltő egész női alakjainak, a kiket külső diszben és látszatban feljülmulhatnak azok, a kiket a jelenkor szül és nevel, de a szív és érzület nemességében, a lélek és kedély ama kifejezési erejében és gazdagságában, a minek összesége az emberek benső értékét és sulyát adja meg s a mit egyéni jellemnek nevezünk, abban őt senki sem mulja feljül, sőt kevés éri utol. Innen az az általános tisztelet, szeretet és nagyrebecsülés, a melylyel a kedves özvegyet szélesre kiágazott nagy családjá, a társadalom és hivatott képviselőiben nyilatkozó egyháza egész életében környezte és sirjába kísérte. S hogy ő erre teljesen méltó volt, ennek megmutatása e sorok czélja.

Özv. Gyergyai Ferenczné, Bartha Zsuzsánná 1805-ben mártius 8-án született Kolozsvárt; atyja derzsi Bartha István, erd. főkormányászéki titkár, anyja hom. almási Bodor Hedviga volt. Mindketten székely eredetűek, de már régi kolozsvári polgárcsaládok ivadékai. Bartha István hassonnevű atyja Kolozsvár város főbirája volt, Bodor Hedviga pedig anyai ágon Kolozsvár történetében oly nagy emlékü Linczeg János, szintén város birájától származott. A szülők boldog házas élete hat gyermekkel lön megáldva: Mózes, Zsuzsánná, Rozália, Borbára, Mária és Judith. E szerint Zsuzsánná a leányok között legnagyobb, a hat testvér között másod-szülött volt, kiket az isteni gondviselés különös kegyelméből mind tulét.

Zsuzsika — mert Gyergyainét nem csak a családban nevezték úgy kis leány korában, de testvéreinek és rokonainak is mind

végig Zsuzsikának és Zsuzsika néninek maradt — első, sőt egész iskolai nevelését a kolozsvári unitárius eklezsia leányiskolájában nyerte, akkori kántor-tanító Siménfalvi Mózes-től. Mi volt ez iskola akkor? Bizony, aligha kiállaná a versenyt a mai legkisebb falusi iskolával. A jó öreg kántor tanító, a kiről Gyergyainé még késő napjaiban is mindig tisztelettel emlékezett, tanított írni, olvasni, keveset számolni, vallást és templomi énekeket. Nem volt még akkor hire az ily iskolákban a szónoklat, költészet, mennyiségtan, háztartás, egészségtan, alkotmánytan, idegen nyelvek, zene s más tantárgyaknak, melyekben a mai elemi iskolák növendékei majd hogy el nem merülnek. Én tisztelettel hajlok meg korunk nevelési rendszere előtt, mely az eddig annyira elhanyagolt nőnevelést is különös gondja alá vette. De a régít nagy példából ismerve, az ujat szemem előtt látva, nem tehetem, hogy ki ne fejezzem azt a meggyőződésemet, hogy a mult szűkkörű nevelési rendszerével nevelt és adott az életnek annyi — ha nem több — jó anyát és nőt, derék házi asszonyt, hazájukat és egyházukat szerető, azokért tenni és áldozni kész tagokat, mint a mai taneszközökkel gazdagon felszerelt, tantárgyakkal a tulterhelésig ellátott leányiskolák. Gyergyainé, bizonyára, a mult idők egyszerű nevelési rendszerének egyik kiváló példányképe volt s mégis mint nő, anya és háziasszony oly helyet foglalt el a társadalomban, a melyre büszke lehet nemének bármely tagja.

A leányiskolán kívül, a hol — a mint egy ma is élő tanuló-társnőjétől tudom — a legjobb tanulók közé tartozott s ezért a kisebb leányok tanításával is olykor megbízott, egész nevelését a munkás és vallásos szülők adták meg. Otthon tanulta meg a háztartást, nem könyvből de gyakorlatból, kisebb testvéreinek gondozása formálta benne mintegy előre az anyát, a kertben virágainak ápolása s a vetemények összetakarítása, a szőlőhegyben és a mezőn a munkásokra felvigyázás, a csürben a gabona felmérése és hasonló más foglalatosságok pótolták a mai üdítő sétát, korcsolyázást és más testedző időtöltéseket. Kora mulatságaiban is részt vett, a hol a ritka szép termetű és egyszerűen öltözött leánykára — mert a mint alább látni fogjuk, oly korán ment férjhez, hogy nagy leány, úgy szólva, nem is volt — nem egy ifju tekintett mély érdekeltséggel. De többször jelent meg a templomban, a hova akkor a szülők is gyakrabban jártak mint ma, magukkal vive gyermekeiket is, a mit — sajnos — napjainkban mind inkább el kezdenek hagyni. Ily családi nevelés s a szülői háznak e lélekképző hatása kiegészítette és pótolta az iskola hiányát s főleg a vallásosságban megadta

azt a szilárd alapot, a mire a szülők nélkül a legjobb iskola sem képes s a mi Gyergyainénál a valódi nőiség és szeretetreméltó jellem kifejlődésének alapja és előkészítője volt.

A kis Zsuzsika még alig volt 16 éves, midőn 1821-ben mártius 5-én férjhez ment kis-solymosi Gyergyai Ferenczhez, egy jó nevű s köztisztviselőben álló kolozsvári ügyvédhez. Ha szívét már akkor megérinthe is a kikelet virágfakasztó fuvalma, ha ábrándjaiban ő is keresheté már eszményképét, ezt aligha Gyergyaiban vélte személyesítve látni, a ki több mint 30 éves, tehát jóval korosabb volt mint ő. Hogyan érdekelne egy még csak serdülő leányt meglett ember? Hogyan találkozék a gyermek mosoly gondokba merült komoly férfi arczczal? E házasság a szülői akarat műve volt, a miben a gyermekeleánynak részül csak az engedelmesség jutott. Nem a kérlelhetetlen parancs előtt való meghajlás volt ez; mert ilyet bizonyára szülői sem kívántak tőle, midőn egy egész élet sorsát elhatározó lépésről volt szó; hanem az a bizalomteljes engedelmesség, mely a szülői akarathoz azzal a meggyőződéssel nyugszik bele, hogy a mit ezek tanácsolnak és tesznek, gyermekek javára teszik. Aztán régen nem is volt oly ritkaság, hogy a szülők már előre eljegyezték egymásnak gyermekeiket, vagy később ezek vetettek számot magukkal, hogy ismerőik közül melyikkel való szövetség lenne rájuk nézve a legjobb, nem kis befolyást gyakorolván erre a családi összeköttetés, a barátság, néha a vallás. Nem mondom én, hogy a szülőknek joguk van gyermekeiknek szive felett is rendelkezni. De figyelemmel kísérni ezeknek érzelmeit, esetleg ellenőrizni és irányozni, vajmi sokszor szükséges lehet, sőt éppen kötelesség. Hány ifju szív megy — úgy szólva — lépre a külső látszattól elcsábítva? Hányszor lesz következményeiben boldogtalanabb az a házasság, melyet menyben kötöttek hisszünk, mint az, melynél kezdetben aggodalmakra is volt ok s mégis nem csak szilárdan megáll, de a telő évekkel növekedik fénye és boldogsága.

A Gyergyainé házassági szövetsége ez utóbbiak közé tartozott Midőn a gyermekruháit még alig levetkezett ifju menyasszony az ifjuság aranykorát már tullepett, de még a férfikor teljében levő vőlegényével a diszes nászsereg előtt megjelent, *) aligha az — köz-

*) A kezeim közt levő vendéghívó szerint, melyet eredetiségeért hiven közlök, ezek voltak a menyegzőre meghívottak: „1. Tks. osztoztató bíró Gyergyai Mihály ur, mint a vőlegény részéről örömatya a feleségével együtt. 2. Tisztelletes professor és Gralis notarius Füzi János ur a feleségével együtt. 3. Tks. Teleki László ur a Tks. asszonynyal együtt. 4. Mtgs guberniális Sec-

felfogás szerint — egymáshoz illő párnak tekintette őket és bizonyos, hogy ugy a menyasszonynak mint a vőlegénynek lehetett aggodalma lépésök következményei iránt. S mégis e szövetség egy boldog családi élet alapjává lett. A fiatal, de kifejlett, eszes és mindenek felett vallásos lelkületű feleség teljesen beletalálta magát helyzetébe és a különben komoly férj annyi gyöngédséget, figyelmet és előzékenységet tanusított iránta, hogy soha sem volt oka megbánni, hogy követte szülői tanácsát. Nekem is többször elbeszélte Gyergyainé, hogy áldott jó férje, — mert mindig ugy emlékezett róla, mily nemesen bánt vele. „Hidd el“ — ezzel végzé ily ember szavait — „hogy én senkinek sem irigyeltem boldogságát; mert házamban megtaláltam teljes boldogságomat.“

Pedig 60—70 év előtt még nem volt ismeretes az a sok kényelem, a mi ma a családi élet boldogságának egyik — tán legfőbb — föltétele. Gyergyai korában keresett és jó módu ügyvéd volt, de azért lakása csak két szobából állott. Egyik ügyvédi irodának s a felekkel érintkezés helyéül szolgált, a másik neje lakásául. Ez volt nappali, ebédlő, dolgozó, háló s később a — nem kis számból álló — gyermekek szobája is. Mily szerencsétlennek érezné magát egy mai ifju asszony ily lakásban! Mennyi panasz vegyülne gyöngéd ölelései közé, ha férje nem tudna neki legalább is három szobából álló szállás-

retarius Lázár Sámuel ur a méltóságos asszonnyal együtt. 5. Tekintetes senator Gyergyai László ur özvegy asszony leányával Andrásinéval együtt. 6. Tks M. Doctor Barra István ur hajadon leányával Theresiával együtt, kit is különösen nyüzszőleánynak is meg kell kérni. 7. Tiszteletes superintendens Körmőczi János ur a tiszteletes asszonnyal együtt. 8. Tks Királybiró Ágoston István ur a Tks asszonnyal és a Tks nagyasszonnyal özvegy Száknovicsné asszonnyal együtt. 9. Tks szószóló Csehi Sándor ur a Tks asszonnyal együtt. 10. Tks senator Szentkirályi Mihály ur a Tks asszonnyal együtt. 11. Tks Provincialis Cassa Administrator Bodor Pál ur a Tks asszonnyal együtt. 12. Mtgs Főprovincialis Commissarius L. Baro Bruckenthal József ur ő Nagysága. 13. Mtgs prov. Cancellarius Csedő László ur ő nagysága. 14. Mtgs abbas és regius consiliarius Szabó János ur. 15. Mtgs Macskási Lajosné asszony. 16. Az egybekelő feleket megeskető Tiszteletes pap Szász Mózes ur feleségével együtt. 17. Mtgs Kapitány Thomán Antal ur. 18. M. Doctor Tks Bartók József ur a feleségével együtt. 19. Tks professor Nagy Sámuel ur a feleségével együtt. 20. Tks Gubernialis Cancellista Ehrenfeld András ur — a Tks asszony nem levén Kolozsvárt — csak magába.“ E diszes névsor mutatja az egybekelt pár nagy egybeköttetését Kolozsvár városának akkor legjobb családaival s a kormányzék előkelő tagjaival. A menyegzőnek még nincs 70 éve s a névsorban említettek közül némelyeknek családfaja is kidőlt; többeknek utódai azonban élnek s ezeknek bizonyára kedves lesz e sorokban elődeik kedves emlékével találkozni.

ról gondoskodni! Gyergyainé e kis lakásban jól érezte magát, elfért benne; sőt rokonaikat, barátait és jó embereiket is el tudta fogadni, a kik jól találták magukat a szives házigazda és tüzről pattant, előkelő modoru s finom izlésü gazdasszony igaz magyar vendégszeretetét élvezve. Mert ennek gyakorlására is találtak időt és alkalmat, bár nem kevés gonddal és fáradsággal éltek. Gyergyai a mellett, hogy gyakorló ügyvéd volt, — a kik az ő idejében nem tartottak segédek s a tisztázást is maguk végezték, vagy a mint Gyergyai is tette, egy tanuló ifjuval segítettek magukon — egyszersmind gazdaságot is folytatott mind Kolozsvár határán, mind maga által szerzett falusi birtokán. A kocsis, a béresek, a darabont, a napi munkások, szóval a gazdaság folytatásával járó éj-napi gondból és fáradságból Gyergyainénak is bőven kijutott. Sőt férjét nem egyszer hivatalos dolgai a mezei munka felügyeletében megakadályozván, ez is gyakran az ő vállaira nehezült. Jött, ment és tett mindent zugolódás nélkül, nem fényes ruhában, de tele hambárokban, nem üres időtöltésben, de gyümölcsöző munkában keresvén s találván örömét. Az egyesített szorgalom és takarékoság nem is maradt eredmény nélkül. Szép vagyont szereztek, a mi mindkettőjük részéről örökölt szülői vagyonnal is gyarapodva, Kolozsvár legjobb módu családoi közé emelte őket.

És e vagyonra szükség is volt. Isten őket öt leány és két fiu gyermekkel áldotta meg. Fájdalom! a két fiu korán elhalt. Leányaikat azonban a gondviselés megtartotta, s így a boldog kis családi fészek nem volt vidám gyermekhang s élénkítő játék és örömjaj nélkül. Szeretettel csüngtek rajtuk s nagy gondot fordítottak nevelésükre, a mi akkor nem volt épp oly költséges, mint ma; mert a társadalom nem ismert annyi szükségét; de öt leánynak állásukhoz s társadalmi helyzetükhöz illő nevelése akkor is gondot adott a szülőknek; mert ez állásnak és helyzetnek akkor is meg voltak kötelező követelményei. A jó hirben álló és megbízható ügyvéd házánál időről-időre mind többen fordultak meg a legmagasabb köröktől a legegyszerűbb iparosig és földmivesig. Országgyűlések alkalmával, valamint productionale forumok tartásakor a Gyergyai-ház számos kartárs és ismerős egyik gyűlhelye volt, hol a szakszerű vitatkozást és napi események megbeszélését igen sokszor barátságos vendégesekés követte. Mint hű és buzgó egyháztagok, vallásuk és egyházuk szükségéi elől sem zárkozhattak el s egyházi gyűlések alkalmával papok és világi férfiak mindannyiszor a család kebelében szívesen látott vendégek voltak, főiskolában tanuló gyermekeik pedig koronként asztalukhoz hivatalosak. Szóval, ha Isten munkájukat sikerrel áldotta meg, volt a hol

és a mire vagyonukat fel is használják és felhasználták úgy, a mint az evangelium kívánja, hogy t. i. ő k n e m c s a k m a g u k n a k é l t e k.

Az 1845-dik év mély gyászba borította a Gyergyainé szívét. Ez év augusztus 17-én elvesztette férjét, 24 évi boldog házassági életének hű szövetségését. Özvegyen maradt négy leánynyal; mert eddig csak a legnagyobb, Borbála volt férjnél, az elhunytak testvérénél, Gyergyai Sámuel, erdélyi kir. kincstári titkárnál Nagy-Szebenben. A Gyergyai-ház, a melyben laktak, még osztatlan volt. Helyt a városon és falun éj-napi gonddal járó gazdaság, pár év múlva az 1848-iki mozgalmas napok, a rákövetkező szabadságharcz, muszka betörés és nemzeti leveretés mily sulyos terhet háritottak a magára maradt özvegyre! Mint birjon a magára maradt özvegy nő mindezek közt megállani? Gyergyainé nem csak megállott, hanem mint a pálma jobban nő a terüh alatt: úgy az ő lelki erejét is a sulyos megpróbáltatások még növelték, jellemét nemesebbé, férfiasabbá tették, elannyira, hogy ő nagy családja gondjait nem mint gyöngé nő, de mint egy tapasztalások által megedzett férfi elszántan és kitartással viselte.

Valóban, Gyergyainé, ki már 40 éves korában özvegyen maradt s ennél többet így töltött el, — pedig lett volna alkalma az özvegyi fátyolt csakhamar menyasszonyi fátyollal cserélni föl, de ő szívét egyedül leányainak kívánta megtartani — kimagasló például szolgálhat arra, hogy egy özvegy nő erős akarattal, kitartó munkássággal s lelkében vallásos hittel mire képes az életben. A nem várt csapás — mert ép és erőteljes férjét egy gazdasági dolgai közben kapott erős hülésből kifejlett betegség csak 60 éves korában ragadta el a halál oldala mellől — első pillanatra összezuzni látszott a Gyergyainé lelkét. A közmondás, hogy a baj nem jár egyedül, rajta is betelt. Alig temette el férjét, leégett csürje, s azzal jelentékeny takarmány, falusi birtokáról egyre hozták a károsodási jelentéseket. Ő azonban számba sem vette azokat. „Nagyobb csapás engem már nem érhet férjem halálánál“ — mondá. De a mint a fájdalom kitombolta magát, számba vette helyzetét s a legnagyobb erélylyel végezte dolgait. Majd belátva, hogy főleg falusi birtokát házilag haszonnal nem kezelheti, haszonbérbe adta s a gazdasági összes fölszereléseket pénzzé tevén, ezzel nem csak háza fentartásának alapját vetette meg, de a még osztatlan Gyergyai-háznak teljes tulajdonává tételét is munkába vette. Ez volt — úgy szólva első gazdasági terve. S nem is nyugodt addig, míg azt meg nem valósította, mi által míg egyfelől magát a közös birtoklással járó sok kellemetlenségtől megszabadította, másfelől va-

gyonát jelentékenyen gyarapította. Az 1848. és 49. évi válságos idők ugyan ez irányban zavarólag hatottak s számításában nem egyszer hátra vetették, de biztos kézzel kormányozva házát s egy percre sem veszítve el bátorságát és bizalmát, falusi birtokához is később még egyszer annyit szerzett, mint a mennyi rá mint özvegyre maradt volt. Hogy mily bátor lélekkel állott meg a 48 és 49. évi hullámok között is, kitűnik abból, hogy a midőn Kolozsvár lakosai közül is többen most az oláhok berohanásaitól, majd az oroszoktól való félelmökben a várost elhagyni készültek s némelyek el is hagyták, ő maga erre soha sem gondolt. „Ha vagyonom elpusztul, mi tevő leszek gyermekeimmel? — mondá s helyt maradt. Egy egész kis orosz tábort szállásoltak be tágas kapuja közé; ő nem félt közöttük ki- s bejárni. Saját telkén urnőnek érezte magát szemben az ellenséggel is.

Igy örködött Gyergyainé vagyona felett, nem csak megtartva hanem folyton gyarapítva azt. Róla igazán el lehet mondani, hogy: a bölcs asszony építi az ő házát. És a mily eszesen és és erélyesen járt el gazdasági dolgaiban, ép oly gondos és áldott jó édesanya volt. Midőn özvegygé lett, — a mint már említém — még csak egy leánya volt férjnél, négy vele árván maradt hátra. Ezeket részint nevelni és neveltetni s mindnyájok jövőjéről gondoskodni nem kis feladat volt, a mit ő ugy teljesített, hogy magának szemrehányást tenni nem volt oka. Nem igyekezett sorsán túlelmedni s leányaiban oly vágyakat ébreszteni, a melyek később megboszulhatták volna magukat. „Dolgozzál és imádkozzál!“ ez volt nevelési rendszerének két sarkelve s ehhez képest leányait is munkásságra és vallásosságra szoktatta. A midőn aztán őket rendre férjhez adta: Rózáat Fejér Mártonhoz, Klárát Sándor Istvánhoz, Zsuzsát Árkosy Lajoshoz, Annát Ferencz Józsefhez, vejeinek is szerető édesanyjuk lett. Jellemző vonás benne az, hogy ő vejeit nem kevésbé szerette, mint leányait. Anyósi kellemetlenségeket vejeinek soha sem volt alkalma érezni. Inkább ő viselte mindenikét. Magával nem sokat törődött, gyermekei boldogságáért mindent megtett. Ha szükség volt rá, segélyével mindig kész volt. Unokái közül többnek keresztanyja lett, hogy annál több cime legyen velök jót tenni. Általában édesanyjai és nagyanyjai szívének jósága kifogyhatatlan volt s ezer meg ezer utat és módot kitalált arra, hogy lelkének áldott melegét szeretteivel éreztesse.

A Gyergyainé nagy és nemes lelkét azonban nem elégitette ki anyyi, hogy gyermekeivel jót tegyen. Ő mélyen érzett s szíven hordozta mások baját s nyomorát is, s a mennyiben módja engedte,

szívesen enyhítette ezt. A társadalmi, hazai és nemzeti ügyek iránt mindenkor meleg érdeklődéssel viseltetett, nem vonva vissza magát az áldozatoktól is. Az erdélyi magyar nemzeti színház felsegéléséhez 1854-ben 100 frttal járult; később midőn a színház belső része ujonnan építettett, 500 frttal páholy jogot váltott magának; mert a színház pártolását nemzeti ügynek tekintette. Hasonló lelkesedéssel üdvözölte az erdélyi muzeum megalapítását is. A piaczi templom körüli épületek lebontására 200 frttot adott. A jótékony nőegyletnek, árvaháznak s más emberies és közmívelődési intézményeknek az első felhívásra részint alapító, részint pártoló tagja lett. Erős magyar nemzeti érzületét igazolja egy nekem tett nyilatkozata, midőn egy nyarat veje, Fejér Márton családjával Gleichenbergben töltött, a hova azonban nem a maga, de veje betegsége vitte, mert ő majdnem egész életében ritka jó egészséggel volt megáldva Istentől. Elment gyermekeivel, azok kivánságára, hogy ne legyenek magukra s esetleg leányának férje ápolásában segítségére legyen. Ekkor járt először Bécsben is. Haza jöve mindenről örömmel beszélt, csak Bécsről nem, melynek fénye és gazdagsága mellett látva, hogy a mi fővárosunk mennyire hátra van maradva, kimondhatatlan fájdalmat okozott lelkének. Akkor még Budapestnek nem volt meg korzója és Andrássy-utja, nem Váci-, Erzsébet- és Teréz-városi nagyszerű körutjai, lóvonatu és villamos vasutja; akkor még Budapesten a magy. tud. Akadémia palotája volt a legdíszesebb épület. A Gyergyainé lelkét büszkeség töltötte el, hogy ezzel is szépült már a magyar főváros. De Bécsből visszajövet, ez is eltörpült szemei előtt. Midőn aztán egy alkalommal ismét Bécsről beszélgettünk s tréfásan megjegyeztem, hogy mégis csak örvend, hogy Bécsben volt, mintha nemzeti érzületében kételkedném, így szólt hozzám: „Bécs, igaz, szép város, de éppen ezért inkább szerettem volna nem látni.“

De a női szívnek a hitbuzgóság s egyháza iránti áldozatkészség adja meg főekességét. S Gyergyainé e tekintetben a legelső, a legnemesebbek közé tartozott. Őt minden felhívás áldozatra készen találta. Mellőzve az apróbb, ugyyszólva mindennapi adakozásokat templomra, iskolákra kéregetőknek, a vallásközönség közpénztárát 200 frttal, a tanári özvegyek és árvák segélyalapját 500 frttal, a Dávid-Ferencz-alapot 100 frttal gyarapította, főiskolai könyvtárunknak 300 dr. könyvet adományozott. A Ker. Magvetőnek megalapítása óta állandó pártolója, a Dávid-Ferencz-egyletnek szintén alapító tagja volt. Legszebb s mint kezdeményezőnek is legbecsesebb adománya azonban a kolozsvári ekklezsiának papi kepe megváltására adott 1000

frt adománya, melyről tett alapítvány-levelet alól egész terjedelmében adom. ¹⁾ Ez adományával Gyergyainé tette le a kolozsvári ekkleziában a papi kepeváltsághoz az alapkövet, mely nemes cselekedet által többen hasonlóra buzdulván, nevezett ekkleziánkban a papi kepe tényleg meg is váltatott, illetőleg a papi kepefizetés megszüntetett és az e czimen befolyt és befolyandó adományok kamataiból a papnak állandó fizetés határoztatott.

A hitbuzgóságnak és áldozatkészségnek ily szép emlékeit hagyta hátra Gyergyainé, a kinek egész élete a legmélyebb vallásosságról tett bizonyosságot. Ő a szerencsésebb nők közé tartozott. Élete nem

¹⁾ A l a p i t ó - l e v é l. A kolozsvári Unitárius Tiszteletes Szent Ekkleziának. Tiszteletes Szent Ekkleziára!

Néhai felejthetetlen kedves férjem tiszteletére egy maradandó emléket akarok emelni.

A boldogult megérdemli ezt tőlem és kedves gyermekeitől, kiket ernyedetlen munkássága által, Isten segedelme után tisztességes vagyonban hagyott hátra, s kik anyji hátlára vagyunk kötelezve áldott emléke iránt.

Kedves férjem szent vallásunknak, státusunknak és ekkleziánkunknak munkás, buzgó hive volt; ezek java előmozdítására kész szívvvel áldozta életében erejét és vagyonát.

Meg vagyok tehát győződve, hogy méltóbb s lelkületével összhangzóbb emléket nem emelhetek tiszteletére. mintha veritékes munkája gyümölcseiből valamit szent vallásunk javára állandólag maradandólag szentelek; majd a viszontlátáskor örömmel fogja szelid lelke jóvá hagyni ebbéli tettemet.

Ezen meggyőződéstől lelkesülve elhatároztam a Kolozsvári Unitárius Szent Ekkleziára szükségei fedezésére, főképp a papi kepeváltság-tőke megalapítására a fejrői jószágunk urbéri kárpótlási tőkéjéből 1000, azaz egyezer conv. ezüst rf. névértékű — illő kamatszelvekkel ellátott — földterhermentesítési államkötelezvényeket adományozni; minek e szent célból, e szent célra, a bekövetkező utalványozás alkalmával leendő átadását, ezen alapítványi levelem által visszahívhatlanul ígérem és örökösömre is átmenő jogérvényű kötelezettséggel fogadom.

Kérem ez adományt e czim alatt bejegyeztetni:

„Főkormányzékai ügyvéd Kis-Solymosi idősb Gyergyai Ferencz kegyes emlékére, özvegye, született Bartha Zsuzsánna által tett alapítvány.“

Egyedüli feltételem és kérésem, hogy én és egyenes leszármazó maradékaim kolozsvári szent ekkleziánk kebelében a papi kepe-fizetéstől mentesítve legyenek.

A jó Isten virágoztassa a tiszteletes szent ekkleziát és áldja meg folytonosan sok oly buzgó tagokkal, mint a milyennek kedves emlékét ezen csekély áldozattal örökíteni kívánom.

Kolozsvárt, febrúarius 7-én. 1858.

Özvegy Gyergyai Ferenczné,
született Bartha Susánna.

volt örömtelen. A gondviselés sok jóval áldotta meg. De azért nem volt ment a legsúlyosabb megpróbáltatásoktól s bizony nem egyszer kiönté rája is az ur busulásának poharát. Férjével csaknem egy időben vesztette el édes atyját, édes anyja már korábban elhalván. Gyermekei közül hármát, unokái közül kilenczet temetett el; ezek között dr. Gyergyai Árpádot, kire úgy is mint a családi név hordozójára, különös szeretettel tekintett, férfi korának teljében. Három leányát látta özvegyen maradni, a negyediket, mint nőt és anyát, szintén ő temette el, s két kis árváját egy ideig aztán magához is vette. Testvéreit is mind elsíratta. És így életének nagy részét gyászban töltötte. De e gyászt Istenben való élőhittel és az ő akaratján való oly megnyugvással viselte, a mi csak a hozzá hasonló mély vallásos lelkületű nő erénye szokott lenni. A megpróbáltatások szomoru óráiban mint egy próféta állott családjában; biztatva és vigasztalva a csüggedőket, megnyugtatta s reményt öntve a kétségek közt hánykodók keblébe. Isten ellen panasz ajkát nem érinté. Jó és rossz napjaiban egyaránt buzgón látogatta az Urnak hajlékát s csaknem elveszettnek tartotta azt a vasárnapot, melyen a templomban nem jelenhetett meg. Midőn aztán aggkora miatt már nem vehetett részt a köz isteni tiszteletben, ez órát rendesen magánáhitatoskodással töltötte el. De leányait és unokáit ekkor is kérte, buzdította, hogy menjenek el a templomba. Vallásos érzületét mutatta az is, hogy az egyházi embereket mindig nagyra becsülte, tisztelte és szerette. Örömet látta őket házánál. Agg napjainak terheit is keresztényi megnyugvással, béketüréssel hordozta. Őt azzal is szerette az Ur, hogy csaknem utolsó napjáig fentartotta erejét. Egy pár évvel halála előtt télben ugyan már nem hagyta el házát, de itt, családjá körében, teljesen jól találta magát s a társasélet szórakozásaiban ismerőseivel szívesen részt vett. Nyárban pedig még maga is meglátogatta gyermekeit, jó embereit. Életének 82-dik évfordulóját is még vidáman ülte meg gyermekei, unokái és dédunokái körében, örömmel fogadva ezeknek mindenkor szeretetteljes üdvözlését s kiárasztva reájok — fájdalom, akkor így együttesen már utoljára — szíve melegének áldott sugarait. Mert napjai már fogyni kezdettek, s néhány heti súlyosabb betegség után, életének 83-dik évében 1887. nov. 7-én, leányainak szerető karjai között, Istenben csendesen elhunyt. Ha valakire illenek az evangéliumi szók: „Boldogok, kik az Urban hálnak meg, mert az ő cselekedeteiknek jutalma követi őket“. Gyergyainéről ezt méltán elmondhatni. Legyenek e sorok is az ő nemes erényeinek s ritka tulajdonainak méltatása, me-

lyekben nincs hizelgés, sőt jellemét kitüntető sok dolog el van hallgatva azért, mert azok e közlés írójával kapcsolatban állván, a látszatát is kerülni akartam annak, mintha személyes vagy családi érdek befolyásolta volna az író. Azt a szeretetet, a mivel ő irántam, mint veje iránt, viseltetett, azt a jóságot, mivel engem elhalmozott, bár ezek részint nemcsak a vőt, hanem részben éppen a papot és főpásztort illették és így a Gyergyainé életrajzához tartoztak volna — hálával fogom én megőrizni keblemben, a míg élek. Hadd maradjanak azok az én kincseim és emlékeim. Ez életrajz, úgy hiszem, így is elég tanulságos arra, hogy az özvegy Gyergyai Ferenczné egyéni jelleme iránt a jók szívükben rokonszenvet, emléke iránt tiszteletet érezzenek s az utódok az ő szép és nemes, közhasznú és áldott életének követésére lelkesüljenek. Adjon Isten sok ily nőt a magyar társadalomnak, az egyháznak s ebben vallásközönségünknek!

FERENCZ JÓZSEF.

A „KERESZTÉNY MAGVETŐ“ MEGALAPÍTÁSA.

Az idő gyorsan siet s vele hanyatlak az élet; elmosulnak a munka emlékei a társadalomban, ha meg nem őrzi az írás... A XVI. századnak számtalan írásos alkotásai a mulandóságra emlékeztető e szókkal kezdődnek, s nekem is, a mint tárgyamról írni akarék, önkéntelen tollamra jöve.

Mi lesz sorsa íróasztalomban fél század alatt halomra gyűlt száz és ezer írásnak, oklevélnek, apró följegyzéseknek s félbeszerbe levő töredék munkának és munkaanyagának, ebben a mozgalmas és változó sorsu s feledni hamar képes világban — nem tudom. Az unitáriusok egyházi életében nem csekély értékű ez irodalmi ügyben közlöm a kezeimre letett hiteles iratokat, összeszedve, csak néhány nem helyes kifejezéseit cserélve föl jobbakkal, hiven s lényegében változtatás nélkül, hogy kerüljék ki gazdájuk sorsát: az elpusztulást, ugy, mint az elfeledtetést.

Amaz időben, midőn a nemzet kitartó erkölcsi erő kifejtése 1861-ben alkotmányunkat egy kis időre helyreállította, országszerte fölpezsdült a nemzeti élet, hő tettssomj izzóan égett a szivekben, az izmok tette feszültek ki, a 11 évi rabság mulasztásait a magyar társadalom minden tényezője és osztálya, felekezete és nemzetisége sietett jóvá tenni, s a jövő biztosítására megkezdődött a nagy munka.

Mi unitáriusok sem vonhattuk ki magunkat az áramlatból. Azon tapasztalás, hogy az absolutizmus ellen csak az irodalom volt az egyetlen paizs, a melyről lepattant a hatalom golyója és gyilkoló nyila, hogy a nemzet őrlelke a lapok és könyvek bástyáiba vonult, s onnan védte ezer éves szent örökünket, — a nyelvet, jogot és hazát — arra bírta őket is, hogy valamely irodalmi vállalatot alapisanak, gyűjtő tárházul az unitárius értelmiség zsengeinek s jobb alkotásainak. Egy időszaki folyóirat fogalmában központosult és jegezesedett meg a köztörekvés és közoeszmélkedés. Kriza püspök, az angol irodalom nagy ismerője, készen adta a mi Keresztény Magvetőnk eszme magvát s csak ki kellett fejteni.